Inleiding.-

Het was medio Februari 1942 en de oorlog in de pacific was in hevigheid toegenomen. De opmars van de Jappen was niet tegen te houden. De Philipijnen, Malakka, Singapore en practisch het grootste gedeelte van Nederlands-Indië, met uitzondering van Java was reeds bezet. De berichten deden de ronde, dat ook op Java reeds Japanse troepen waren geland.Ondanks al deze pessimistische berichten, waren we nog in de veronderstelling, dat wij de oorlog uiteindelijk zouden winnen. Op zee vocht de Koninklijke Marine nog steeds, gesteund door Amerikaanse, Engelsche en Australische oorlogschepen tegen een superieure overmacht.De vijand was machtiger dan men gedacht had. Ook in de lucht was de vijand superieur. Onze vliegtuigen zag je niet meer. Meeste van deze vliegtuigen zijn in de strijd in Singapore en Malakka verloren gegaan. Dagelijks vlogen de Japanse bommenwerpers ongehinderd over Java om hun bommenlading uit te werpen. Ze hadden volkomen vrij spel, tegenstand werd er niet meer geboden. Elke ochtend, tegen een uur of tien kwamen deze gemaal Japanse krengen over Soerabaia vliegen. Je ~~begon deze krengen te haten~~. Van ons leger was weinig te bemerken. Ze lagen overal verspreid. In het Ooster- en Westervaarwater werd door de patrouille-boten van de Koninklijke Marine nog dag en nacht gepatrouilleerd. Gewaakt moest worden, dat er geen vijandelijke troepen Soerabaia vanuit zee aan land konden komen. Op één van deze patrouilleboten diende ik als ~~militie~~ gew. -matroos. We hadden de nachtpatrouille en nog een paar uurtjes dan was het weer dag en werden we afgelost. Het was inmiddels vijf uur in de ochtend. Eéntonig voeren we langs de kust, heen en weer. Enkele vliegtuigen stegen op vanuit de basis van de Marine Luchtvaartdienst. Evenlater zagen we de silhouetten boven ons. Het waren Amerikaanse vliegende forten, die nog waren overgebleven en die op zoek waren naar vijandelijke eenheden. We hadden respect voor deze mensen die met de moed der wanhoop tegen de Jap vochten. Het geronk van de vliegtuigen werd zwakker en de vliegtuigen verdwenen uit het zicht. We bleven maar heen en weer varen. Na zo'n nachtelijke patrouille was je doodmoe en slaperig. De hele nacht was het niets anders dan uitkijken geblazen. Slapen was er niet bij, je moest waakzaam zijn. Je tuurde maar over het water en in de lucht, uit te kijken naar vijandelijke onderzeeboten of vliegtuigen. Elk voorwerp, dat je op het water zag drijven, zag je aan voor een onderzeeboot. Dag in, dag uit maakte je de rotzooi mee, je was gespannen. Aan de actie deelnemen was niet mogelijk, de vijand was volkomen onzichtbaar. Als we de dagpatrouille hadden, maakten we de bombardementen mee, zonder dat je wat kon uitvoeren. De Japanse vliegtuigen vlogen hoog en bombardeerden ongehinderd de schepen, die in de haven lagen. Gedurende dergelijke bombardementen, trachtten we zover mogelijk uit de buurt te blijven. De schepen die getroffen werden, zag je als het ware uiteen splijten. Je ging achter een mitrailleur staan en probeerde je woede te koelen door de mitrailleur leeg te schieten op de vliegtuigen, echter zonder doel te treffen. Het luchtte in elk geval je gemoed wat op. Je vraagt je dan af, hoe het mogelijk was, dat die verdomde Jappen ongehinderd hun gang konden gaan. Waar bleven onze vliegtuigen?
Het begon lichter te worden en in de verte doemde Soerabaia uit de nevel op. Het was bijna zes uur in de ochtend en nog een paar uurtjes en dan was onze taak weer voorbij. Alles leek zo vredig en het was alsof er geen oorlog aan de gang was. Slechts de wrakken die uit het water staken, deden je aan oorlogsgeweld denken. Eens waren deze wrakken sierlijke koopvaardijschepen, nu staken ze als verwrongen staal en oud roest uit het water, allen slachtoffers van de Japanse bommen. Heen en weer werd er gestoomd en we bleven in de buurt van de haven. De koffie hadden we inmiddels gehad. Het werd acht uur en nog steeds geen teken van aflossing. Vol ongeduld keken we naar onze aflossers uit. Verdomme, waar blijven die rotzakken toch? Straks komen die verdomde Jappen weer aanvliegen en kunnen we in onze vrije tijd weer aan het varen blijven. Zo stonden we op onze aflossers te mopperen en te schelden. We bleven angstig naar de lucht turen, uit te kijken naar Japanse vliegtuigen. Onze commandant, een reserve-bootsman (in de burgermaatschappij koopvaardij-officier) trachtte ons wat op te vrolijken, hetgeen door ons met een "slap gelul" werd afgereageerd.

Na zo'n nachtelijkepatrouille verlangde je naar een goed ontbijt en daarna heerlijk uitslapen. Terwijl wij daar stonden te kankeren, klonk via de radio-omroep de oproep "hallo heulang, hallo heulang". Het was een oproep van het havenkantoor bestemd voor de patrouille-dienst. We stonden met spanning af te wachten, wat de mededeling was. Ons werd medegedeeld, zo snel mogelijk naar binnen te varen en niet te wachten op de aflossing. Zoiets hadden we nog nimmer meegemaakt, dat we zonder afgelost te worden naar binnen mochten varen. Er moest beslist iets aan de hand zijn. Voorlopig interesseerde dit ons niet, we mochten het bassin in, dat was voor ons het belangrijkste. Full speed voeren we Soerabaia binnen, naar het bassin. Het bassin was op een paar schepen na, volkomen leeg. Hms."Soerbaia" eens het trotse opleidingsschip van de Koninklijke Marine lag als een gevelde olifant op haar zij, getroffen door een voltreffer tijdens een Japans luchtbombardement. Iets verderop lag Hms." Witte de Wit" met een machinestoring. Op de onderzeebootbasis lag een onderzeeboot van het type K in de reparatie. Veel bedrijvigheid was er niet meer. De meeste van het inheems personeel, dat op het Marine Etablissement werkte kwam niet binnen, bang voor de bombardementen. De patrouilleboten die geen dienst hadden lagen allen gemeerd en de bemanning stonden op de steiger in afwachting van nadere orders druk te discussiëren. We meerden de boot af en maakten ons klaar om naar huis te gaan. We kregen te horen, dat we nog niet naar huis mochten gaan in afwachting op nadere orders. Van de andere jongens hoorden we, dat er iets op til was en het wachten was op nadere mededelingen van de eerste officier. Ook dat kwam er nog bij. Al mopperend stonden we te wachten op de komst van de eerste officier. Hij kwam eraan en nadat het nodige eerbewijs werd betoond, mochten we op de plaats rust de mededelingen aanhoren. De eerste officier sprak ons toe en zei, dat de situatie precair was.Er zal van ons het uiterste worden gevergd. De patrouilleboten moesten ergens anders diensten verrichten en wij moesten ervoor zorgen, dat de boten in veiligheid worden gebracht, hetgeen betekende, dat wij uit Java moesten gaan. Onze bestemming werd niet bekend gemaakt in verband met de veiligheid. Dit zouden we pas vernemen als we op zee waren. Op de commandanten na, kwamen alleen ongehuwden in aanmerking om de boten te bemannen. De namen werden afgeroepen en ik hoorde er ook bij. Wij kregen niet veel tijd meer. Om vier uur s'middags moesten we alweer bij de boten present zijn. We mochten aan kleren wat ondergoed en één stel passagierskleren meenemen. De overigen die niet meegingen kregen de opdracht de boten vaarklaar te maken. Na de mededeling en het bekende "ingerukt mars", haasten degenen, die weg moesten naar huis. De kazerne van de patrouilledienst lag in het centrum van de stad. Het was het voormalige Protestants weeshuis voor jongens aan de Embong Malang. Dit tehuis werd bij het begin van de oorlog tegen Japan ontruimd om plaats te maken voor de Koninklijke Marine. Bij de eerste luchtaanval van de Jappen was de voorgalerij van dit gebouw door een bom getroffen. Gelukkig was er op dat moment niemand in dit compartiment. De slaapzalen lagen meer achteraan, zodat er geen slachtoffers waren gevallen. We hadden nog slechts enkele uren om ons voor te bereiden en afscheid te nemen.In de kazerne aangekomen nam ik een bad, kleedde me aan en pakte mijn plunjezak in, waarna ik haastig naar de eetzaal ging om te ontbijten. Door het "zeuntje" van onze bak werden we nog extra verwend, omdat hij wist, dat we weg moesten. Toen ik mijn ontbijt verorberd had, spoedde ik me in een taxi naar het huis van mijn verloofde, om haar het bericht te vertellen. Ze was op dat moment thuis en toen ze hoorde, dat ik met spoed met onbekende bestemming weg moest, was ze volkomen down. Inwendig voelde ik me ook hopeloos, dat ik mijn meisje in deze benarde situatie moest achterlaten. Ik probeerde haar zoveel mogelijk te troosten, maar ik moest me ook goed houden. Het viel niet mee haar achter te laten. Toen het moment aanbrak, dat ik weg moest en ik van de overige familieleden afscheid nam, had ik ontzettend veel moeite om me goed te houden. Mijn meisje stond erop, dat ze me naar de kazerne bracht. Ik wou haar dit niet ontzeggen, alhoewel ik liever had, dat ze thuis bleef. Het afscheid nemen zou voor ons beiden maar des te zwaarder zijn. Bij de kazerne stonden de bussen reeds klaar. Vele ouders, verloofden, familieleden en kennissen waren aanwezig om afscheid te nemen. Je hield je goed, want in zekere zin was je trots, dat je bij de Koninklijke Marine diende en dat je weg moest om het vaderland te dienen.

Op enkele beroepsmensen na, waren het allen dienstplichtigen, die de patrouilleboten moesten bemannen. Toen we het sein kregen om in de bussen te gaan nam ik afscheid van mijn verloofde. Het afscheid was zwaar ~~en ze liet me met moeite los.~~ Toen we in de bus stapten en de namen werden afgeroepen om na te gaan of iedereen present was, zag ik haar nog staan op het trotoir, de tranen wegvegend. Toen de bussen wegreden wuifde ik haar toe, totdat ik haar uit het gezicht verloor, toen we de bocht omgingen, richting Oedjoeng. In de bus waren we opmerkelijk stil. Niemand had behoefte om te praten, want we waren allen nog onder de indruk van het afscheid. Voor hoelang zou dit afscheid zijn, zo vroeg ik me eigen af. We moesten weg, maar waarheen en voor hoelang, dat wisten we nog niet. Waarschijnlijk was deze gedachtegang ook bij de anderen. Zonder verdere oponthoud arriveerden we in Oedjoeng, waar de boten al vaarklaar lagen. We stapten aan boord na van de jongens die achterbleven afscheid genomen te hebben. Precies om vier uur s'middags werden de trossen losgesmeten en daar voeren vier patrouilleboten weg, met als bestemming "onbekend". We zwaaiden naar de achtergebleven en riepen hen een tot spoedig ziens toe. Het was opmerkelijk stil in het bassin. Toen we het bassin uitvoeren werd er nog een laatste blik geworpen op de omgeving en daar gingen we full speed het vaarwater in. We zagen nog enkele torpedobootjagers die met een snelheid voeren, zodat ze binnen een minimum van tijd uit ons zicht verdwenen. Het verwonderde ons, dat er de hele dag geen Japans vliegtuig te zien was. We bleven echter op onze hoede en bleven uitkijken naar eventuele vijandelijke vliegtuigen. De avond viel en degenen, die geen dienst hadden, probeerden in het benauwde verblijf te kaarten of te lezen. Enkelen hadden eten meegekregen van hun ouders en dit werd onder ons verdeeld. Zwijgend werd er gegeten, niemand was in een stemming om vrolijk te zijn. We wisten welke gevaren ons stonden te wachten. Na het avondeten gingen de meesten het dek op, want in het verblijf was het haast niet uit te houden van de hitte. Tegen acht uur s'avonds loste ik de roerganger af. Ik had ~~mijn aandacht op~~ het kompas, maar ~~in gedachten zag ik het gezicht van mijn verloofde en onbewust dwaalden mijn gedachten naar haar.~~ Ik was nauwelijks een dag weg van haar en ik ~~miste haar nu zo erg.~~ Ik werd ~~uit mijn gedachten gehaald,~~ toen één van de jongens mij een bak koffie bracht. De patrouilleboten voeren achter elkaar, ~~zodat ik weinig moeite had de koers te houden.~~ Vooraan voer de P 17, waarvan de commandant een Ltz.3e klas was. Hij had tevens het bevel over de andere boten. Toen ik afgelost werd, zocht ik op het dek een slaapplaats, want in het verblijf was het onleefbaar ~~niet uit te houden~~. Ik kon de slaap niet vatten en tegen een uur of twee in de nacht merkte ik, dat we een haven waren binnengevaren. Het bleek Probolinggo te zijn. De haven lag volkomen in het donker, geen lichtje brandde. We bleven in het havengebied, er werd echter niet aangemeerd. De ankers werden uitgegooid en hier moesten we wachten op verdere orders. Het was op het dek een beetje frisjes geworden, zodat we naar het verblijf gingen, waar een lekker bak koffie werd geschonken. Voordat de zon opkwam kregen we de opdracht het anker te lichten. Stilletjes voeren we de haven van Probolinggo weer uit. We wisten nu, wat onze bestemming zou zijn. Het was Australië. Althans we moesten trachten Australië te bereiken. Het weer was prachtig en zeer opmerkelijk was de rust die er heerste. Onderweg ontmoetten we vele vissersprauwen, die bij dag en dauw de zee waren opgegaan om te vissen. Het leek zo vredig. De reis was eentonig en het monotoon geluid van de machines klonk vervelend in de oren. Nergens was er een schip te zien, alleen vissersprauwen. Zou het de stilte zijn, die de storm voorafgaat? De zon kwam op en heel in de verte doemde de kust op. Vier patrouilleboten van de Koninklijke Marine voeren achter elkaar, het was alsof er niets aan de hand was, zo rustig was het. We naderden de kust en de klapperbomen kon je al zien. Het strand was wit, het kon niet anders zijn, dan het bekende strand van Pasir Putih. Dat was het ook. Het was ongeveer 10 uur s'morgens toen we te Pasir Putih arriveerden. We zagen daar reeds een gecamoufleerde boot ten anker. Het bleek onze bevoorradingsschip te zijn, dat volgeladen was met volle benzinedrums. De bemanning van deze boot was niet happy met de komst van de vier patrouilleboten. Heel begrijpelijk, want als wij door de Jap werden ontdekt, zou dit aanleiding kunnen zijn een paar vliegtuigen te sturen om ons te bombarderen, wat voor dat bevoorradingsschip zeer fataal zou zijn.

-4-

De opdracht werd gegeven de boten zo snel mogelijk te camoufleren. We zwommen naar het strand en haalden uit de bossen takken met blaren waarmede we de boten camoufleerden. Het leken net kleine eilandjes in zee. Nadat we daarmede klaar waren zwommen we terug naar het strand. Enkelen die geen zin hadden bleven aan boord. Het was heerlijk zo op het strand te luieren en het was alsof op een plezierreisje waren. Door de beheerder van de pasanggrahan en zijn vrouw werden we op heerlijke pisang goreng getrakteerd. Terwijl we op het strand prins heerlijk lagen te luieren, werden we opgeschrikt door het naderend geluid van vliegtuigen. Aan het geluid te oordelen wisten we, dat het geen geallieerde vliegtuigen waren. Snel renden we het bos in en zochten daar dekking. Vier Japanse Navy "O's" vlogen heel laag over het strand. We hoopten, dat de boten niet bemerkt zouden worden, want als dat het geval was, zouden de gevolgen voor de jongens die aan boord waren gebleven niet te overzien zijn. Gelukkig de vliegtuigen bleven weg. We kwamen het bos uit en zwommen terug naar de boten. De jongens die aan boord waren gebleven, hadden behoorlijk in hun rats gezeten toen de vliegtuigen overvlogen. Onder de camouflage hadden ze al post gevat achter de mitrailleurs, maar een geluk dat er niet geschoten werd, want dat zou fataal kunnen zijn. Het werd inmiddels vijf uur in de middag en nog steeds was het wachten op nadere orders vanuit Soerabaia. De tijd werd gedood met kaarten en lezen. Tegen zes uur werden de patrouillebootcommandanten bij elkaar geroepen. Er was bericht gekomen. Vol spanning en ongeduld zaten we de berichten af te wachten. Na ruim een uur kwamen de commandanten terug en van de onze kregen we te horen, dat we terug moesten naar Soerabaia. Verder varen was niet meer mogelijk, want overal lagen Japanse oorlogschepen op de loer. Alles was geblokkeerd, er was geen doorkomen meer aan. We moesten terug, want in S'baia stond ons een andere taak te wachten.Geallieerde troepen moesten vanuit Madoera verplaatst worden naar Soerabaia en daar moesten wij voor zorgen. Stomverbaasd hoorden we deze mededeling aan. Als dat het geval was, betekende het, dat onze vloot er niet meer was om ons te beschermen. Zou de geallieerde vloot dan verslagen zijn? Zo vroegen we ons dit af. We waren volkomen down, velen van ons voelden er niets voor om terug te keren. We wilden de tocht voortzetten en trachten de blokkade te breken met alle gevolgen van dien. Er werd voorgesteld de benzinedrums uit het bevoorradingsschip over te laden naar de patrouilleboten en deze op het dek vast te sjorren. Onze commandanten voelden er ook veel voor, maar durfden dit niet aan omdat het tegen de orders van hogere hand zou zijn. De uitdrukkelijke order was: terug naar Soerabaia. Befehl ist befehl en daar dienen ze zich aan te houden. Met tegenzin werd er gehoorzaamd en onze commandanten hadden alle begrip hiervoor. Alle camouflage werd afgetuigd en overboord gegooid en de ankers werden gelicht. De terugreis werd aanvaard. De stemming onder ons was beneden peil. Toen we tegen de ochtend het Westervaarwater binnenvoeren, schrokken we van de ravage die we tegenkwamen. Brandende schepen, wrakken dreven in zee. Heel in de verte zagen we branden en onze eerste vermoeden was, dat Soerabaia zwaar te lijden had van een luchtbombardement. Het leek alsof heel het Marine Etablissement in lichte laaie stond. Wat een chaos. Voorzichtig moesten we tussen de wrakken door manouvreren om bij het havenkantoor te komen, dat nog in tact was. Van de jongens, die hier de wacht deden vernamen we, dat alles vernield moest worden om te voorkomen, dat de Jappen alles heel in handen zouden krijgen. Volgens berichten zouden de Jappen reeds voor Wonokromo staan, en waren de gevechten daar hevig. Vanuit Madoera moesten er versterkingen gehaald worden. Het waren Australische troepen. Overal heerste er paniek en wanorde. Iedereen, die nog op het Marine Etablissement of in de haven bevond had haast om weg te komen. We waren praktisch de enigen die nog actief dienst deden. Full speed stoomden we naar Madoera waar de Aussies gepakt en gezakt reeds op ons stonden te wachten. We vroegen hen of ze nog contact met de vijand hadden gehad, maar er was volgens hen in geen velden of wegen Jappen te bespeuren. Het munitiedepot in Madoera was reeds opgeblazen en zij moesten naar S'baia om te versterken. De Jappen zouden reeds doorgestoten zijn tot Wonokromo. Het was geen prettig bericht. Nadat we de Aussies in Perak aan wal hadden gezet, keerden we terug naar het havenkantoor. Het havenkantoor bleek reeds ontruimd te zijn en de installaties waren reeds vernield. Niemand was meer op z'n post. Het hele havengebied had een verlaten indruk.

-5-

Onze commandanten wisten niet wat ze moesten doen en tot wie zij zich moesten wenden. We zagen een onderzeeboot, dezelfde die in het bassin had gelegen, van het type K, zich klaar maken om uit te varen. Er werden vrijwilligers gevraagd, maar niemand van ons voelde er wat voor. De onderzeeboot maakte zich los en evenlater gleed ze weg. "Goede reis en behouden vaart en geef die rot Jappen d'r van langs", schreeuwden wij hen nog na. (Later na de oorlog vernam ik van een vriend, die met de onderzeër was meegegaan, dat ze veilig en wel in Australië waren aangekomen en de hele oorlog in Australië hadden gevierd.)
Het wachten begon ons te vervelen en we vroegen onze commandant, wat we nog eigenlijk moesten doen. Geen van de commandanten kon een beslissing nemen. Uiteindelijk kregen we toestemming naar huis te gaan, maar we moesten s'middags weer terugkeren om te horen of er nog nadere orders waren.
De boten werden afgemeerd en wij pakten onze plunjezak in. Waar altijd een bedrijvigheid heerste, zag je op dat moment niets anders dan geblakerde gebouwen en verlaten auto's. De meesten waren vernield en die er nog redelijk uitzagen reden niet meer omdat de bedrading vernield was of er zat geen benzine meer in de tank.We zochten naar transport, want de pont die ons moest overbrengen naar Perak was buiten werking. Na lang zoeken vond één van de jongens een truck. Hij klom erin en starterde. Zowaar de motor begon te draaien. Hij had nog nimmer een auto gereden. Met z'n allen sprongen we in de truck en onze chauffeur begon met krakende versnelling de truck op gang te brengen onder luide aanmoedigingen van ons. Hortend en stotend reed onze chauffeur via de Oedjoengweg naar de stad. Alle kazernes waren verlaten er was niemand op het hele Marine terrein. Zonder ongelukken kwamen we in de stad, dicht bij het grote postkantoor. Op een hevige moment sloeg de motor af, er zat geen druppel benzine meer in de tank. Onze chauffeur had de hele weg in de eerste versnelling gereden. We stapten allen uit en ieder vervolgde z'n eigen weg. Met mijn plunjezak over m'n schouder liep ik naar het Soerabaiasch Handelsblad waar mijn verloofde werkte. Ik stapte het gebouw binnen en één van haar collega's zag me en waarschuwde haar. Verbaasd en verheugd stond ze van haar stoel en vloog me om de hals alsof ze me in geen jaren had gezien. Het personeel van dit handelsblad was niet bepaald in een optimistische stemming.De berichten die zij doorkregen waren zeer vaag en ook zij wisten niet precies wat er gaande was. Allen waren in een zenuwachtige en paniekerige stemming. Mijn verloofde kreeg toestemming om eerder naar huis te mogen gaan, er was toch al bijna niets te doen. Ik vertelde haar mijn wedervaren en ze was blij, dat ik niet met de onderzeeboot was meegegaan. Bij haar thuis aangekomen waren haar ouders ook verrast mij terug te zien. De situatie in de stad was volkomen onoverzichtelijk. Van de vijand was nog niets te zien. De geruchten deden de ronde, dat de Japanse troepen S'baia al waren binnengevallen. Voorlopig trokken we ons beiden er niets van aan. We waren blij, dat we weer bij elkaar zijn. Toen de tijd aanbrak, dat ik naar de boten moest, stond mijn meisje erop mij daarheen te begeleiden. Ik had geen bezwaren, want ik wist dat er van varen niet veel terecht zou komen. De berichten die via de radio aangekondigd werden waren niet optimistisch. Op de fiets gingen we naar het havenkantoor, waar de boten gemeerd lagen. Daar aangekomen zag ik een paar plichtsgetrouwe dienstplichtigen, maar geen van de commandanten was aanwezig. We bleven nog een tijdje wachten, maar toen er niemand meer kwam opdagen besloten we naar huis te gaan. In Toendjoengan gingen we in het Centrum-restaurant zitten. Daar ontmoette ik een voor mij bekende marine-officier in burger. Ik vroeg hem of hij op de hoogte was van de situatie. Ook hij kon me niets mededelen en hij adviseerde me naar huis te gaan en de komende dingen af te wachten. Ik volgde zijn advies op en we reden naar huis. Thuis hadden ze de radio constant aan. De berichten waren zo verwarrend, dat je er niet veel wijs uit kon worden. Ik nam me voor de volgende dag naar de kazerne te gaan, mogelijk dat ik daar meer te weten zou komen.De stad was volkomen stil. Er reden praktisch geen auto's. Iedereen vroeg zich af wat er gebeuren ging. We hadden de oorlog verloren dat maakten we op uit de berichten. De Indonesiërs wisten het waarschijnlijk ook al, want hun houding t.o.v. de Nederlandse bevolking veranderde. Ze lieten het niet openlijk merken, maar het was voelbaar.